

MEILĖS CIVILIZACIJA: FAMILISTINĖS JONO PAULIAUS II IDĖJOS

Vaineta Juškienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojama Jono Pauliaus II veikla ir idėjos požiūriu į šeimą aspektu. Aptariami kai kurie neformalieji ir formalieji jo raštai bei juose atskleistos familistinės temos. Analizė atskleidė, kad dar iki pontifikato pradžios išryškėjo išskirtinis dėmesys santuokai ir šeimai, skleidėsi tiek praktinės sielovados baruose, tiek edukacinių, teologinių, filosofinių bei grožinių kūrinių temose. Tapęs popiežiumi Jonas Paulius II šį prioritetą išlaikė, didžiąją dalį savo rašytinės ir nerašytinės veiklos skirdamas šeimos pastoracijai bei aktualijoms detalizavo šeimos uždavinius visuomenėje ir Bažnyčioje, išryškino jos socialinę bei teologinę pamatą. Savo mokymu suformavo šeimos, kaip „meilės civilizacijos“, apimančios įvairias kartas, sampratą, kuri ypač aktuali šiandienos sociokultūriniame kontekste, kur tokios ryškios patologiško individualizmo pasekmės.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: santuoka, šeima, Jonas Paulius II, familistika.

Abstract

The article analyses John Paul II's activities and ideas in the light of his attitude towards the family. Some of his informal and formal writings and their familistic themes are therefore discussed. The analysis shows that even before the beginning of the pontificate, there was a distinct focus on the marriage and family, which was revealed both in his practical pastoral work and in the themes of his educational, theological, philosophical and fictional writings. After becoming Pope, John Paul II continued to maintain this priority and devoted much of his written and unwritten activities to the pastoral care and current affairs of the family, detailing the tasks of the family in the society and the church, and highlighting its social and theological foundations. Through his teaching, he formed the concept of the family as a "civilization of love" encompassing different generations, which becomes especially relevant in today's sociocultural context experiencing the consequences of pathological individualism.

KEY WORDS: marriage, family, John Paul II, familism.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/mtd.v0i6.2198>

Įvadas

Dėmesys šeimai ir jos aktualijoms buvo ypač svarbi šv. Jono Pauliaus II mokymo bei veiklos dalis tiek prieš pradedant popiežiškąją tarnystę, tiek ir jos metu. Dar būdamas Krokuvoje, kur ėjo kardinolo pareigas, šeimos temą buvo pasirinkęs kaip vieną iš savo prioritetų, nuolat palaikė bendrystės ryšį su šeimomis ir teikė joms sielovadinę tarnystę. Tapus Bažnyčios vadovu, pirmasis jo sušauktas Vyskupų Sinodas 1980 metais buvo skirtas būtent šeimai. Popiežius ne kartą yra pabrėžęs, kad pasaulio ir Bažnyčios ateitis neatsiejaama nuo šeimos, o save troško įvardyti kaip „šeimų popiežių“ (plg. Archivio radiovaticana, 2014). 1981 metais paskelbtu apaštalinio laišku *motu proprio* „Familia a Deo instituta“, kaip savarankišką instituciją Jonas Paulius II įsteigė Popiežiškąją šeimos tarybą (*Pontificium Consilium pro Familia*). Taryboje darbuotis pakviesti įvairių pasaulio šalių mokslininkai, dvasininkai ir pasauliečiai. Kaip esminis Tarybos uždavinys numatyta šeimų pastoracija, jų teisių gynimas pasaulietinėje visuomenėje. Tarybos rūpesčiu tapo šeimos ląstelės išsaugojimas, krikščioniškos sampratos apie santuoką ir šeimą sklaida, šeimų gyvenimo sąlygų įvairiuose kraštuose pažinimas bei įtaka per vietinių Bažnyčių vadovus, kad vyriausybės remtų šeimas, sudarydamos tinkamas socialines sąlygas jose augti ir bręsti vaikams (plg. Pukenis, 2009, p. 63).

Pasaulio šeimų susitikimai – dar viena šv. Jono Pauliaus II 1994 metais įsteigta šeimų bendrystės dovana Bažnyčiai. Jie kas treji metai vyksta ne tik skirtingose šalyse, bet ir skirtinguose žemynuose. Dar prieš pirmąjį susitikimą popiežius paskelbė kelis dokumentus šeimos tema, kuriai didelį dėmesį skyrė jau 1981 metais paskelbtame apaštališkajame paraginame „Familiaris consortio“, šeimos temai savo pontifikato laikotarpiu skirdamas pagrindinį dėmesį, bei įkūręs Popiežiškąją santuokos ir šeimos studijų institutą. 1994 metais Jonas Paulius II paskelbė laišką šeimoms „Gratissimam sane“, kuriame pabrėžė būtinumą kurti šeimą paremtą meilės civilizaciją. Ši mintis ir tapo pirmojo Pasaulinio šeimų susitikimo Romoje tema, popiežius ragino krikščioniškas šeimas pamąstyti apie jų tapatybę ir misiją. Jonas Paulius II tikėjo, kad šeima turi tapti centrine Bažnyčios naujosios evangelizacijos ašimi, ne tik pasyvia stebėtoja.

Šiame straipsnyje bus analizuojamos ir aktualizuojamos šv. Jono Pauliaus II familistinės idėjos, akcentuojama jų svarba dabarties socialiniame ir kultūriniame kontekste. Straipsnio tikslas: išryškinti esminius šv. Jono Pauliaus II mokymo ir veiklos bruožus šeimos aspektu, remiantis formaliaisiais ir neformaliaisiais jo raštais.

Tyrimo metodai: literatūros ir dokumentų analizė, interpretacija, sintezė.

1. Santuokos ir šeimos tematika Karol'io Wojtyła'os neformaliuosiuose raštuose bei kūriniuose

Dar iki savo pontifikato pradžios Jonas Paulius II didelę rašytinės ir nerašytinės veiklos dalį skyrė familistinei tematikai. Savo įžvalgomis šeimoms aktualiais klausimais būsimasis popiežius neretai dalindavosi seniausiam Lenkijos teologijos žurnale „Ateneum Kapłański“, kuris nuo 1909 m. spausdinamas Włocławeko seminarijoje. K. Wojtyła nuo 1950 m., kai tapo popiežiumi, nuolat publikavosi šiame žurnale. Jis atsakingai dalyvavo nustatant šio leidinio kryptį, svarstant kai kuriuos klausimus, kurie tuo metu formavo didelės dalies Lenkijos dvasininkų mąstymą ir Lenkijos Bažnyčią apskritai. Ypač svarbūs buvo jo „Ateneum Kapłański“ spausdinti straipsniai meilės, santuokos ir šeimos temomis (Dorsz, 2009). Šių publikacijų analizė atskleidė, kaip kito K. Wojtyła'os požiūris į žmogiškąją ir krikščioniškąją santuokos bei šeimos gyvenimą straipsniuose ne tik filosofinėmis, teologinėmis, bet visų pirma pastoracinėmis temomis. Kunigystės patirtis turėjo įtakos jo svarstymams apie santuoką ir šeimą, skatino kitaip reaguoti į to meto ir šiandienos pastoracines bei žmogiškąsias aktualijas. Kaip filosofas ir teologas jis susitelkė ties asmens antropologija, taip priimdamas aktualius iššūkius dėl santuokos, šeimos bei jaunimo. Publikacijose neretai analizuota klaidinga utilitaristinė, empirinė ir subjektyvistinė žmogaus samprata, kaip santuokos krizės priežastis, turinti įtakos ne tik santuokos institucijai, bet ir Santuokos sakramentui. Pasitelkęs filosofinę žmogaus sampratą ir teologinę žmogaus, sukurtą pagal Dievo atvaizdą, viziją, K. Wojtyła savo publikacijose aktualizavo meilės pašaukimo grožį ir nesavanaudišką vedybinę meilę, kurią apvainikuoja Santuokos sakramentas ir asmenų bendrystė, (lot.) *communio*

personarum. Jis akcentavo šeimos svarbą vykdant ne tik prokreacinę, bet ir asmenų bendrystės funkciją, taip ne tik brandinant asmenybę, bet ir puoselėjant tarpasmeninius santykius. K. Wojtyła'os publikacijas „Ateneum Kapański“ tyrėjai (Dorsz, 2009) įvardija kaip bręstančias santuokos ir šeimos teologijos ištakas, kurios visiškai išsiskleidė jau popiežiumi tapusio Jono Pauliaus II mokyme, kuris žinomas kaip „Kūno teologija“ (1979–1984). Ši tematika ne tik paskatino gilesnius filosofinius ir teologinius svarstymus apie santuoką bei šeimą, bet ir atskleidė tikrąją, aktualią santuokos bei šeimos prasmę kasdienybėje, daugelį žmonių paskatino ieškoti šio idealo.

Literatūrinį talentą turėjęs K. Wojtyła parašė ne vieną grožinį kūrinį. Straipsnio temos požiūriu aktuali 1960 m. parašyta pjesė „Priešais juvelyro parduotuvę“ (į lietuvių kalbą išversta 1993 m., žr. Voityla, 1993). Šį kūrinį autorius pavadino meditacija Santuokos sakramento tema, protarpiais peraugančia į dramą. Pjesėje gvildinama šeimos ir meilės samprata per trijų porų, kurios susitinka prie juvelyro parduotuvės ir eina pirkti (arba jau parduoti) santuokos žiedų, išgyvenimų prizmę. Apibendrinant galima teigti, kad pirmoji dalis pristato sėkmingą santuoką, antroji – jau beveik nutrūkusius sutuoktinių santykius, trečioji – jų vaikų santykius, kurie didžiąja dalimi paveikti tėvų gyvenimo patirčių. Veiksmas perteikiamas netiesiogiai, per veikėjų prisiminimus ir apmąstymus. Meditacijoje subtiliai gvildinamos meilės ir šeimos temos, familistinių santykių lygmenys ir svarba būsimoms kartoms. Pažvelgus giliau atsiskleidžia ne tik literatūrinė, bet ir teologinė šio kūrinio dimensija: trijose dramos dalyse išplėtotas trijų žmonijos būsenų – priešistorinio nekaltumo, gimtosios nuodėmės ir atpirkimo – kontekstas. Kiekviena iš trijų sutuoktinių porų, kurias autorius apibūdina skirtingose pjesės dalyse, atskleidžia žmoniją atitinkamame kontekste (Komorowska, 2020). Kartu tai tarsi nuoroda nusivylusioms, santuokinių dilemų kupinoms širdims į eschatologinę viltį (Niciejewska, 2015), pasitelkus evangelinį palyginimą apie jaunikio laukiančias protingas ir paikas mergaites (plg. Mt 25, 1–13). Žmogiškoji santuokinė meilė kūrinyje atskleidžiama kaip ypach artima Dievui: „Meilė – tai ne patogumai. Apima visą žmogų. Turi atlaikyti visą jo svorį. Ir svorį viso likimo. Negali būti akimirka. Pro ją praeina visa žmogaus amžinybė. Todėl sutinkama tik Dievo aplinkoje, nes tik jis yra amžinybė“

(Voityla, 1993, p. 29). Taigi šiame grožiniame kūrinyje gvildenamas ne tik paties Santuokos sakramento, bet ir meilės gelmės klausimas, plėtojamas kituose autoriaus filosofiniuose ir teologiniuose raštuose.

Tais pačiais metais, būdamas Krokuvos arkivyskupu, K. Wojtyla parašė knygą „Meilė ir atsakomybė“ (1960 m., į lietuvių kalbą išversta 1994 m., žr. Wojtyla, 1994), kurioje jau analitiniu požiūriu gilinasi į meilės, kuri yra esminis žmogaus poreikis ir vertybė, o Bažnyčiai – sakramentinė tikrovė, prigimtį bei slėpinius. Šio kūrinio jis nevadino doktrinos dėstymu, bet pristatė kaip nuolatinės doktrinos konfrontacijos su gyvenimu vaisių (Wojtyla, 1994, p. 4). Tai rodo, kaip arti familistinės tikrovės ir problematikos buvo arkivyskupas, gebėjęs išskirti bei analizuoti įvairias asmens ir šeimos realijas Bažnyčios mokymo kontekste. Knygoje jis primena kiekvieno žmogaus atsakomybę ir pareigą ieškoti tiesos bei atsiliepiamą į ją su meile. Apsisprendimas čia pristatomas kaip pati prasmingiausia asmens gyvenimo akimirka, kai tenka apsispręsti dėl kažko svarbaus. Tuo metu žmogus laisvai įsipareigoja veikti taip, kad liktų ištikimas apreikštajai Dievo tiesai ir priima savo sprendimo padarinius. Autorius kritikuoja utilitarizmą ir meilę analizuoja kaip „vartojimo“ priešingybę (Wojtyla, 1994, p. 25). Knygoje analitiniu žvilgsniu žvelgiama į asmenį, jo seksualinį potraukį ir meilę, iš šio potraukio kylančią tarp vyro bei moters. Integraliai šiame procese aktualizuojama skaistumo dorybė, kaip neišvengiamas tokios meilės veiksnys, analizuojami santuokos ir pašaukimo klausimai. Santuoką pristato kaip derančią su personalizmu: kaip asmenys vienas kitam negali būti vartojimo, bet tik meilės objektas, taip ir vyro bei moters tarpusavio ryšys turi atitikti sąlygas, kuriomis „seksualinis bendravimas realizuojamas taip, kad kartu garantuojamas tvirtas tą ryšį sudarančių asmenų susivienijimas“ (Wojtyla, 1994, p. 271). Šiuo požiūriu kaip priešingos personalizmui atmetamos poligamijos ir poliandrijos galimybės, vieną asmenį statančios į kito asmens vartojimo objekto padėtį. Lygiagrečiai akcentuotas ir institucinis santuokos aspektas. Santuokos institucijos poreikis grindžiamas ne tik atsižvelgiant į visuomenę, t. y. kitus žmones, bet pirmiausia – į pačius ją sudarančius asmenis. Autorius pabrėžė, kad net aplinkui nesant kitų žmonių, ši institucija porai vis tiek būtų reikalinga kaip forma, patvirtinanti tarpusavio įsipareigojimo faktą asmenų sąmonėje (Wojtyla, 1994).

2. Šeimos vertės ir pašaukimo akcentai formaliajame

Jono Pauliaus II mokyme

1981 m. publikuotas Jono Pauliaus II apaštališkasis paraginimas „Familiaris Consortio“ (toliau – FC) įvardytas kaip Bažnyčios mokymo apie gyvenimą, uždavinius, atsakomybę ir šeimos misiją šiuolaikiniame pasaulyje pagrindas. Suprasdamas, kad krikščioniška šeima yra pirmoji bendruomenė, pašaukta skelbti Evangeliją besivystančiai žmogiškai būtybei ir auklėjimu bei katechizacija padėti jai visiškai subręsti kaip žmogui ir krikščioniui (FC, 2), popiežius jau dokumento įžangoje deklaravo aiškią nuostatą, jog Bažnyčia tarnauja šeimai. Vėliau šią mintį pakartojo ne kartą, ypač ją išryškino laiške šeimoms „Gratissimam sane“ (toliau – GS), kurį paskelbė 1994 m. Šeimos metų minėjimo proga. Šį dokumentą popiežius pradėjo pagilindamas enciklikoje „Redemptor hominis“ (1979, 14) plėtotą mintį, kad „žmogus yra Bažnyčios kelias“, ir praplėtė ją, aktualizuodamas šeimą kaip kiekvieno asmens prigimtinę realybę, pavadindamas ją tikroju „Bažnyčios keliu“ (GS, 2).

2.1. Šeima tarp pasaulio kaitos ir Dieviško plano tvarumo

Aptardamas esminius šeimai tenkančius iššūkius, Jonas Paulius II akcentavo probleminį kontekstą – sąlygas, kurios veikia santuoką ir šeimą, bei moralės principų svarbą. Socialiniu požiūriu šeimos situacijai būdingi tiek teigiami, tiek neigiami aspektai. Pirmuosius reprezentuoja stipriau jaučiama asmens laisvė, didesnis dėmesys tarpusavio santykiams, moters orumui, motinystės bei tėvystės atsakingumui, vaikų auklėjimui, suvokiama būtinybė palaikyti glaudesnius ryšius tarp šeimų, kad jos viena kitai galėtų teikti dvasinę ir materialinę pagalbą, giliau atskleisti Bažnyčios pasiuntinystės misiją, būdingą šeimai, bei šeimos atsakomybę už teisingesnės visuomenės kūrimą (FC, 6). Neigiami aspektai pasireiškia kaip kai kurių pagrindinių vertybių degradacijos požymiai: teoriškai ir praktiškai klaidingas sutuoktinių savarankiškumo supratimas, chaosas tėvų ir vaikų autoriteto klausimu, nuolat augantis skyrų skaičius, naujos gyvybės pradėjimui bei išsaugojimui priešingos mąstysenos ir veiksenos įsigalėjimas. Dažnai tai – klaidingo laisvės suvokimo pasekmė, kai ji traktuojama „ne kaip sugebėjimas realizuoti tikrąjį

Dievo planą šeimos ir santuokiniame gyvenime, o kaip autonominė galia, leidžianti siekti asmeninės gerovės, dažnai nepaisant kitų“ (FC, 6). Kaip vieną labiausiai nerimą keliančių ženklų popiežius akcentavo dažnėjančių skrybų fenomeną bei to nulemtas pasekmes: tikinčiųjų kuriamas naujas šeimas vien civilinės santuokos pagrindu, Santuokos sakramento prasmės nesuvokimą, moralinių normų, reguliuojančių santuokinį gyvenimą, neigimą (FC, 7). Šiame kontekste aktualiu ir būtinu uždaviniu tampa moralinės sąmonės, kuri moko žmogų atpažinti ir įvertinti tinkamus būdus, kaip realizuoti nenukrypstant nuo pirminės tiesos, formavimas. Popiežius toliaregiškai pastebėjo įvairias galingomis priemonėmis remiamas programas, dažnai prisidengiančias patraukliomis klaidinančiomis priedangomis, kurios nepalankiai veikia šeimos tvarumą. „Kartais net atrodo, kad visai stengiamasi vaizduoti „taisyklingomis“, patraukliomis ir iš pažiūros žaviomis situacijas iš tiesų „netaisyklingas“, tikrai priešingas „tiesai ir meilei“, kurios privalo reguliuoti vyro ir moters tarpusavio santykius bei jiems vadovauti, jos sukelia įtampą bei lemia šeimų iširimą, to rezultatai yra labai sunkūs, ypač vaikams“ (GS, 5). Tokia tariama laisvė netrukus virsta vergove, tad šeimai kyla nelengvas uždavinys atpažinti, įvertinti ir įveikti šiuos nuolat kintančius iššūkius.

Santuoka ir šeima Jono Pauliaus II mokyme iškeliama kaip tvarus Dieviškojo plano sandas. Toks teologinis žvilgsnis šeimos socialinį konstruktą kilsteli į metafizinį lygmenį, kur santuoka traktuojama kaip giliausios tiesos apie žmogų „pagal Dievo paveikslą“ įgyvendinimo forma (FC, 11), kartu atskleidžianti ir Dievo bei žmonių meilės ryšį. Kaip sandoros, sujungiančios Dievą su Jo tauta, Kristų – su Jo Bažnyčia, atvaizdas ir ženklas (FC, 13). Pats Kristus, kuris iki galo atskleidžia, kas yra žmogus, savo atperkamajai misijai pasirinko šeimą, kurioje gimė ir augo. Taip paliudydamas, kad dieviškoji žodžio įsikūnijimo paslaptis glaudžiai siejasi su žmogiškąja šeima. Taigi pradinio šeimos modelio reikia ieškoti pačiame Dieve, trinitarinėje Jo gyvenimo paslapyje. Iš šio šaltinio kylantį šeimos gyvenimą popiežius drąsiai įvardijo kaip „meilės civilizacijos“ pašaukimą, kuris pagal Dievo planą peržengia laiko ribas (GS, 2; 6; 9). „Žmogaus norus neišvengiamai valdo laiko ir netvarumo dėsniai. Dieviškoji valia – atvirkščiai, yra amžina. „Dar prieš sukurdamas įšciose, tave aš pažinau, dar prieš tau gimstant, tave aš pašventinau“, skaitome pranašo Jeremijo žodžius (1, 5). Tad asmens genealogija

pirmiausia susijusi su Dievo amžinybe, tik tada – su žmogiškąja tėvyste – laike realizuojama motinyste. Jau savo prasidėjimo akimirką žmogus paskirtas Dievo amžinybei“ (GS, 9).

Jono Pauliaus II teigimu, santuoka glaudžiai susijusi su Eucharistija. Ne tik dėl joms bendro sakramentinio pobūdžio, bet ir todėl, kad abiem atvejais atskleidžia sandoros vyksmo realybę. Eucharistijoje tai išreikšta išskirtiniu būdu, bet ir santuoka tiesiogiai susijusi su sandora: „Kaip tik toje Naujosios ir Amžinosios Sandoros aukoje yra krikščioniškos santuokos šaknys, iš kurių išauga, nuolat atsinaujina ir be paliovos gaivinama jų santuokinė sąjunga. (...) Eucharistinė meilės auka krikščioniškai šeimai teikia jos „bendrumą“ ir jos „pasiuntinybę“ gaivinančią dvasią: eucharistinę Duoną iš įvairių šeimos bendruomenės narių sudaro vieną kūną, tai Bažnyčios vienybės apsisireiškimas ir dalyvavimas toje vienybėje; dalyvavimas „išduotame“ Kristaus Kūne ir „išlietame“ Jo Kraujyje krikščioniškai šeimai yra neišsenkantis misijinės ir apaštalavimo veiklos šaltinis“ (FC, 57).

2.2. Krikščioniškos šeimos tapatybė ir misija

Aptardamas krikščioniškos šeimos tapatybę, Jonas Paulius II išryškino keturis pagrindinius šeimos uždavinius (FC, 17):

- asmenų bendruomenės kūrimas;
- tarnavimas gyvybei;
- dalyvavimas visuomenės vystymosi procese;
- dalyvavimas Bažnyčios gyvenime ir jos pasiuntinybėje.

Pirmasis uždavinys atskleidžia šeimos – sutuoktinių, tėvų, vaikų ir giminių – bendruomeniškumą, pareigą nuolat rūpintis šio bendrumo išsaugojimu ir bendruomenės asmenų tobulėjimu. Tokius tarpusavio santykius, meilę „gaivina, palaiko nepaliaujamas vidinis dinamizmas, užtikrinantis šeimos narių gilesnį bendravimą, kuris sudaro santuokos bei šeimos bendruomenės pagrindą ir normą“ (FC, 18). Kaip familistinės bendruomenės kūrimo sąlyga pabrėžiama nedaloma santuokinės sąjungos vienybė, visiškai priešinga poligamijai, kuri neigia vienodą vyro ir moters vertę bei orumą. Tokios nedalomos santuokinės

meilės sąjungos pagrindas kyla iš pirmųjų Šventojo Rašto skyrių, primenančių, kad vyras ir moteris „jau nebe du, o vienas kūnas“ (Pr 2, 24), todėl jie pašaukti nuolat tą sąjungą stiprinti ir likti ištikimi santuokiniam visiškam atsidavimo pažadui (plg. Mt 19, 6; FC, 19). Šiame mokyme popiežius dar kartą patvirtino ir akcentavo santuokos neišardomumą, detaliai aptarė moters bei vyro vaidmenis, jiems šeimoje kylančius iššūkius. Pabrėždamas moters orumą ir svarbą, prilygstančią vyrui, jis pateikia Švč. Mergelės Marijos pavyzdį: „Labiausiai moters orumą Dievas išaukštino priimdamas žmogaus kūną iš Mergelės Marijos, kurią Bažnyčia garbina kaip Dievo Motiną, vadindama Ją naująja Ieva, ir laiko atpirktos moters pavyzdžiu. Subtili Kristaus pagarba moterims, kvietimas sekti Jį, bičiulystė, pasirodymas po prisikėlimo moteriai pirmiau negu mokiniams, moterims patikėta misija, kad praneštų apaštalams gerąją naujieną apie prisikėlimą – tai ženklai, patvirtinantys ypatingą Kristaus dėmesį moteriai“ (FC, 22). Pabrėždamas moters dalyvavimo įvairiose socialinėse srityse svarbą, popiežius priminė, kad motinystė ir šeima turi būti vertinamos kaip ir visi kiti visuomeniniai uždaviniai bei visos kitos profesijos. Kartu jis pasmerkė visuomenėje išlikusias moteris žeminančias diskriminacijos formas ir įpareigojo Bažnyčią imtis veiksmingos sielovados, kad bet kokia diskriminacija būtų galutinai panaikinta (FC, 24). Panašu, kad šis raginimas vis dar lieka aktualus iššūkis tiek dabarties visuomenėje, tiek Bažnyčioje. Lygiagrečiai pabrėžtas ir nepamainomas vyro, sutuoktinio ir tėvo, kurio vidinis pašaukimas – sudaryti santuokos ir šeimos sąjungą, vaidmuo. Jis įvardytas kaip parodantis ir padedantis išgyventi žemėje paties Dievo tėvystę (FC, 24). Jonas Paulius II akcentavo neigiamas tėvo nebuvimo pasekmes: pažeistą šeimos psichinę ir moralinę pusiausvyrą, šeimos narių tarpusavio santykius, kurie panašiai pasireiškia ir esant piktnaudžiavimo vyro ar tėvo valdžia reiškiniams.

Akcentuojant jaunosios kartos svarbą, pabrėžta pagarba kiekvieno vaiko orumui ir teisėms, ypač atsižvelgiant į tuos, kuriems šios globos labiausiai reikia: tiek dar į negimusius, tiek turinčius fizinių ar psichinių negalių bei sunkumų. Šiuo požiūriu „Familiaris consortio“ pakartojo Šventojo Tėvo žodžius, sakytus 1979 m. vykusioje Jungtinių Tautų organizacijos generalinėje asamblėjoje, kur jis pabrėžė vaikų teises, kaip neginčytiną kiekvienos valstybės ateities ir pažangos veiksnį (FC, 26).

Galiausiai aptardamas šeimos, kaip asmenų bendruomenės, kūrimo užduotį popiežius atkreipė dėmesį į vyresniąją kartą, paragino tinkamai įvertinti vyresnių žmonių svarbą pasaulio ir Bažnyčios bendruomenėse, ypač šeimoje. „Vyresnių žmonių gyvenimas padeda mums geriau suprasti žmogiškųjų vertybių hierarchiją, liudija kartų nenutrūkstumą ir puikiai parodo, kad Dievo tautoje esame priklausomi vienas nuo kito. Be to, vyresnieji turi neleisti iškilti barjerams tarp kartų“ (FC, 27). Šis visas kartas apimantis žvilgsnis šiandien mūsų visuomenėje, kuri įvardijama kaip nuolat sparčiai senėjanti, vis aktualesnis (Rapolienė, 2012; Gustainienė ir kt., 2018), nors taip propaguojamas jaunystės kultas kartais, rodos, neigia šią realybę. Šiandien vis dažniau pastebima žalinga tendencija apriboti šeimą tik dviejų kartų ryšiais, tuo tarpu Jono Pauliaus II požiūriu šeima suprantama kaip kartų bendruomenė.

Antruoju uždaviniu šeima įpareigojama tapti gyvybės kultūros puoselėtoja ir skleidėja. Tarnavimas gyvybei tarp kitų šeimos uždavinių įvardijamas kaip pagrindinis (FC, 28). Popiežius pabrėžė, kad tėvystė šeimoje neatsiejama nuo biologijos, vis dėlto ją pranoksta (GS, 90). Dėl šios dovanos ir palaiminimo neretai abejojama, išryškėja prieštaravimas tiek žmogaus širdyje, tiek veiksmuose, daugelis šių aktualių problemų lemia gyvybei priešingą mąstymo būdą (angl. *anti-life mentality*) (FC, 30). Tarnystės gyvybei užduotį šeimai Jonas Paulius II plėtoja aptardamas du – gyvybės perdavimo ir auklėjimo – aspektus. Pirmuoju aspektu pabrėžiamas sutuoktinių, kaip Dievo meilės bendradarbių, vaidmuo: „Dievas, sukurdamas vyrą ir moterį pagal savo paveikslą, panašius į save, apvainikuoja savo rankų darbą ir padaro tobulą, pašaukdamas juos dalyvauti savo meilėje, kartu suteikdamas jiems Kūrėjo ir Tėvo galią laisvu ir atsakingu bendradarbiavimu perduoti žmogiškąją gyvybę: „Dievas juos palaimino, tardamas: „Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę ir valdykite ją!“ (Pr 1, 28)“ (FC, 28). Šiuo požiūriu šis uždavinys kiekvienai šeimai reiškia pirmąją Kūrėjo palaiminimo įgyvendinimą. Kartu ir įpareigojimą saugoti bei vertinti vaisingumą kaip Dievo dovaną, būti atviriems naujai gyvybei, priešinantys vartotojiškai jos baimei ir mirties kultūrai. Bažnyčios vardu šeimos raginamos visomis išgalėmis saugoti žmogaus gyvybę, ginti ją nuo bet kokio pasikėsimo, nepaisant tos gyvybės būklės ir jos vystymosi stadijos (FC, 30). Auklėjimo pareigą popie-

žius pristato kaip tėvų užduotį užtikrinti savo vaikams humanišką gyvenimą. Dar Vatikano II Susirinkimas priminė, kad tėvai pripažįstami pirmaisiais ir svarbiausiais vaikų auklėtojais, o šeima – pirmąją socialinių dorybių mokyklą (GE, 3). Visuomeniškumas skleidžiasi ugdant svarbiausias vertybes, tarp kurių popiežius ypač pabrėžia prigimtinio lytiškumo ir seksualinio auklėjimo svarbą. Tėvų teisė ir pareiga tokiu auklėjimu rūpintis tiek namuose, tiek parenkant bei kontroliuojant kitas auklėjimo institucijas. Ši tema subtili dabarties institucinio ugdymo kontekste, kai neretai po lytiškumo ugdymo etikete slepiasi abejotinos ar net prigimtinio lytiškumo sampratai priešingos teorijos ar srovės, o tėvams nesuteikiama galimybė ugdymo įstaigoje vertinti ir pasirinkti ugdymo programų, kurios atitiktų jų religines bei vertybines nuostatas.

Trečiuoju uždaviniu išryškinama šeimos dalyvavimo visuomenės vystymosi procese svarba. „Šeimą su visuomene sieja gyvybingi ryšiai, nes šeima sudaro visuomenės pagrindą ir ją stiprina tarnaudama gyvybei, juk šeimoje gimsta piliečiai ir joje gauna žinių apie tas visuomenines vertybes, kurios yra pačios visuomenės vystymosi pagrindas“ (FC, 42). Jonas Paulius II skyrė *bendrystės* ir *bendruomenės* sąvokas, pirmajai priskirdamas asmenišką santykį tarp „aš“ ir „tu“, o antrąją praplėsdamas „visuomenės“, tai yra „mes“, kryptimi. Šeima, asmenų bendruomenė, yra pirmoji žmonijos visuomenė (GS, 7), įtraukiama į platesnį socialinį darinį. Šiuolaikinėje visuomenėje, kurią neretai kamuoja įvairios socialinės patologijos (susvetimėjimas, priklausomybės, smurtas), šeima kviečiama išvaduoti žmogų iš anonimiškumo, padedant suvokti jo asmens orumą, skirtingumą ir nepakartojamumą, bei dalyvauti visuomenės gyvenime ir praturtinti jį humaniškumu. Iš visuomeninių šeimos uždavinių popiežius pabrėžė nuomonės reiškimą *politinės intervencijos* forma. Jis drąsino šeimas budėti ir aktyviai siekti, kad valstybės įstatymai ir institucijos nepažeistų šeimos teisių bei pareigų, jas remtų, kitaip tariant, aktyviai dalyvautų „šeimos politikos“ kūrimo procese. Lygiagrečiai aktualizuoti ir valstybės uždaviniai šeimai, išlaikant subsidiarumo principą, pažymėta neleistina visuomenės bei valstybės uzurpacija šioje srityje (FC, 44–46).

Ketvirtasis uždavinys primena šeimos dalyvavimo Bažnyčios gyvenime ir jos pasiuntinybėje svarbą. Jonas Paulius II akcentavo Bažnyčios ir šeimos ryšių svarbą, šeimą pavadindamas „mažąją Bažnyčia“ (*Ecclesia*

domestica) (FC, 49). Dalyvavimą Bažnyčios pasiuntinybėje jis aptarė žvelgdamas į šeimą per tris dimensijas:

- kaip į tikinčią ir evangelizuojančią bendruomenę;
- kaip į bendruomenę, puoselėjančią santykį su Dievu;
- kaip į žmogui tarnaujančią bendruomenę.

Kaip tikinti ir evangelizuojanti bendruomenė šeima pašaukta priimti ir skelbti Dievo Žodį tiek savo mikroaplinkoje, krikščioniškai ugdydama savo vaikus, tiek tapti tikėjimo liudytoja visai bendruomenei. Todėl sutuoktinių ir tėvų evangelizacinė veikla iš esmės yra nepamainoma tarnystė Bažnyčiai. Lygiagrečiai šiai misijai, krikščioniškos šeimos pašaukimas neįsivaizduojamas be nuolatinio dialogo su Dievu. Jonas Paulius II kaip esminius šio dialogo sandus įvardijo šeimos dalyvavimą sakramentiniame ir maldos gyvenime. „Malda yra esminė krikščioniško gyvenimo dalis, jo centras, be to – tai mūsų humanizmo dalis“ (FC, 62), pabrėžė jis, akcentuodamas šeimos svarbą ugdant vaikų maldingumą ir liturgijos šventimą. Iš šios nuostatos išplaukia ir žmogui tarnaujančios bendruomenės aspektas, paremtas naujuoju meilės įsakyму, kviečiančiu ne tik savo brolyje, bet kiekviename žmoguje matyti Dievo paveikslą. Šią mintį platesniame kontekste dar kartą pakartojo ir aktualizavo popiežius Pranciškus enciklikoje „Fratelli tutti“ (2020). Šiuo požiūriu šeima yra pirmoji ir nepakeičiama socialinė mokykla, pavyzdys bei postūmis platesniam socialiniam ryšiui, kuris paremtas pagarba, teisingumu, dialogu ir meile.

Išvados

Familistinė tematika buvo viena svarbiausių Jono Pauliaus II mokymo ir veiklos sričių. Savo formaliuosiuose ir neformaliuosiuose raštuose jis dažnai kėlė meilės ir šeimos problemas, aktualizavo ne tik santuokos teologiją, bet ir pastoraciją bei sielovadą, suformavo šeimos, kaip „meilės civilizacijos“, apimančios įvairias kartas, sampratą. Vyrai ir moterys, kaip šeimos tėvai ir motinos, yra pagrindiniai šios civilizacijos kūrėjai, įgalinantys jaunąją kartą dovanoti bei priimti meilę tiek asmeniškai, tiek visuomeniškai. Objektiviai žvelgdamas į šeimos padėtį ir vaidmenį Šventasis Tėvas pabrėžė santuokos

tvarumą, kaip žmogaus integralaus vystymosi sąlygą ir visuomenės gėrį. Kadangi šios dimensijos glaudžiai sąveikauja, šeima vertintina kaip ypatinga bendruomenė, valstybės ir visuomenės vystymosi sąlyga. Jonas Paulius II išryškino keturis pagrindinius šeimos uždavinius (FC, 17): asmenų bendruomenės kūrimas; tarnavimas gyvybei; dalyvavimas visuomenės vystymosi procese; dalyvavimas Bažnyčios gyvenime ir jos pasiuntinybėje. Šių uždavinių internalizacija ir įgyvendinimas leidžia kurti tikrąją šeimos tapatybę ir suvokti savo tikrąją misiją tiek krikščioniška, tiek socialine prasmėmis.

Jono Pauliaus II įžvalgos dėl šeimos institucijai kylančių iššūkių pranoko savo laikmetį, jos aktualios ir šių dienų visuomenei. Šiuolaikinė kultūra kvestionuoja tiesas apie žmogaus, šeimos, laisves, žmogaus teisių sąvokas ir sampratas. Jono Pauliaus II familistinis mokymas atskleidė šios krizės įveikos galimybę ir būdus. Visuomenėje vyraujančiam radikaliam individualizmui, kuris prasiskverbia ir į šeimos realybę, jis pateikė personalizmo atsvarą. Šeima yra pirmoji ir pagrindinė meilės teikimo ir priėmimo vieta, bet tam, kad ji netaptų tik savanaudiškų tikslų siekiančia asmenų grupe, tėvai pašaukti ugdytis ir ugdyti autentiškos, save dovanojančios meilės etosą.

Žmogiškoji meilė, ypač santuokoje ir šeimoje, yra Dieviškosios meilės, Švenčiausiosios Trejybės bei Kūrėjo santykio su žmogumi tęsinys. Ji paremta sakramentine samprata, todėl ypatingai pašventinta, jai teikiamos ypatingos malonės. Kūrėjas įpareigoja per ją būsimoms kartoms suteikti ne tik žemiško, bet ir amžinojo gyvenimo dovaną. Taigi meilės civilizacija yra ne utopija, bet Dievo meilės tęsinys, atsiskleidžiantis šeimoje ir per šeimą. Kadangi šeima apima visą žmogų – jo fizinę ir dvasinę prigimtį, Jono Pauliaus II vizijoje ji įvardyta kaip tikrasis „Bažnyčios kelias“ (GS, 2). Teisinga būtų teigti, kad šeimos pašaukimo ir vertės idėją Jonas Paulius II Bažnyčioje aktualizavo ir iškėlė iki aukščiausio lygmens.

Literatūra

Archivio radiovaticana. (2014). *Popiežius Pranciškus: Šv. Jonas Paulius visam pasauliui priminė Dievo gailestingumo slėpinį*. Prieiga internete: http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2014/10/22/popie%C5%BEius_pranci%C5%A1kus_%C5%A1v_jonas_paulius_visam_pasauiui_primin%C4%97_dievo/lit-832463 [žiūrėta 2020-10-10].

- Dorsz, W. (2009). Miłość, małżeństwo i rodzina w publikacjach Karola Wojtyły na łamach „Ateneum Kapłańskiego”. *Soter*, Nr. 32(60), p. 15–31.
- Gustainienė, L., Burauskaitė, M. (2018). Sėkmingas senėjimas: daugiadimensinis požiūris. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, T. 21 (1), p. 1–97. Prieiga internete: <https://vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/59943> [žiūrėta 2020-10-15].
- Holy Father Francis. (2020). *Encyclical Letter „Fratelli Tutti“*. Prieiga internete: http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html [žiūrėta 2020-10-28].
- Komorowska, A. (2020). *Przed sklepem jubilera – między filozofią a mistyką. Ethos*. Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL, T. 25, p. 216–240. Prieiga internete: <https://czasopisma.kul.pl/ethos/article/view/5882> [žiūrėta 2020-10-20].
- Niciejewska, N. (2015). „Czekając na Oblubienicą” *O nadziei eschatologicznej i nadziei dnia powszedniego w kontekście dramatu Karola Wojtyły Przed sklepem jubilera*. Prieiga internete: <http://bc.upjp2.edu.pl/Content/2951/niciejewska.pdf> [žiūrėta 2020-10-18].
- Popiežius Jonas Paulius II. (1979). *Enciklika „Redemptor hominis“*. Prieiga internete: https://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/redemptor-hominis.html [žiūrėta 2020-10-27].
- Popiežius Jonas Paulius II. (1981). *Apaštališkasis paraginimas „Familiaris Consortio“*. Prieiga internete: https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/ap-paraginimai/1981-11-22_familiaris-consortio [žiūrėta 2020-09-14].
- Popiežius Jonas Paulius II. (1994). *Laiškas šeimoms „Gratissimam Sane“*. Prieiga internete: https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/laiskai/1994-02-02_gratissimam-sane [žiūrėta 2020-09-17].
- Pukenis, R. (2009). *Romos kurijos struktūra*. Kaunas: VDU leidykla.
- Rapolienė, G. (2012). *Ar senatvė yra stigma? Senėjimo tapatumas Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/profile/Graina_Rapolien/publication/330797208_AR_SENATVE_YRA_STIGMA_SENEJIMO_TAPATUMAS_LIETUVOJE/links/5c544b8592851c22a3a124ac/AR-SENATVE-YRA-STIGMA-SENEJIMO-TAPATUMAS-LIETUVOJE.pdf [žiūrėta 2020-10-27].
- Šventasis Raštas. *Senasis ir Naujasis Testamentas*. (1998). Vilnius: Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija.
- Voityla, K. (1993). *Priešais juvelyro parduotuvę*. Kaunas: Spindulys.
- Wojtyła, K. (1994). *Meilė ir atsakomybė*. Vilnius: Alka.

CIVILIZATION OF LOVE: FAMILISTIC IDEAS OF JOHN PAUL II

Vaineta Juškienė

Summary

Attention to the family and its current affairs was an important part of St. John Paul II's teaching and activities both before commencing and during the papal service. He believed that the family must become the central axis of the new evangelization of the Church, and not a passive observer. This article analyzes and actualizes St. John Paul II's familistic ideas and their importance in the current social and cultural context. The aim of the article is to highlight the essential elements of St. John Paul II's teaching and activity in relation to the family on the basis of his formal and non-formal writings. Research methods are analysis of literature and documents, interpretation, synthesis.

In his formal and informal writings, John Paul II often analyzed the problems of love and family, actualized not only the theology of marriage, but also its pastoral care, and formed the concept of the family as a "civilization of love" which encompasses various generations. Men and women, being fathers and mothers in the family, are the main creators of this civilization, enabling the younger generation to give and receive love at both personal and societal levels. Having an objective view of the status and role of the family, the Holy Father emphasized the sustainability of marriage as a condition for the integral human development and societal well-being. The close link between these dimensions makes the family a special community and a prerequisite for the development of any state and society. John Paul II highlighted four main tasks of the family (FC, 17): building a community of individuals; serving life; participating in the development of society; participating in the life of the church and its mission. The internalization and implementation of these tasks enable the creation of an authentic identity of the family and the realisation of one's true mission in both Christian and social terms.

John Paul II's insights into the challenges faced by the institution of the family preceded their time and are particularly relevant in the modern society.

The modern culture questions truths about concepts and notions of human being, family, freedom and human rights. The familistic teaching of John Paul II revealed the possibility and ways of overcoming this crisis. To the radical individualism that prevails in the society and penetrates into the family reality, he provided a counterweight of personalism. The family is the first and main place of giving and receiving love, but in order for it not to become just a group of individuals pursuing selfish goals, the parents are called upon to develop within themselves and their children an ethos of genuine, self-sacrificing love.

Human love, especially within the marriage and family, is a continuation and reflection of divine love, of the relationship between the Holy Trinity and the Creator with the man. It is based on the sacramental concept and therefore receives special sanctification and grace. Through the human love, the Creator obliges humanity to provide the future generations not only with the gift of earthly, but also eternal life. Thus, the civilization of love is not a utopian concept, but an extension of God's love radiated in the family and through the family. Since the family encompasses the whole person – both their physical and spiritual nature – in the vision of John Paul II it was identified as the true “path of the Church”. It can be stated that John Paul II actualized and raised the idea of family vocation and value in the Church to the highest level ever.